

Siyah ve Beyaz Gece ve Gündüz Gibi

Prof. Dr. Ergin Çiftçi

Sporcu
erginciftci@gmail.com

Mavikale'nin bu sayısında hayali bir dünya satranç şampiyonunun hayatını anlatan bir filmi tanıtacağım: Siyah ve Beyaz Gece ve Gündüz Gibi

Filmin Künyesi

Türkçe adı	Siyah ve Beyaz Gece ve Gündüz Gibi
Orijinal adı	Schwarz und weiß wie Tage und Nächte
İngilizce adı	Black and White Like Day and Night
Yönetmen	Wolfgang Petersen
Yapım yılı	1978
Yapımcı ülke	Batı Almanya
Orijinal dil	Almanca
Süresi	103 dakika
Oyuncular	Bruno Ganz, Ljuba Tadic, Gila von Weitershausen, René Deltgen, Alexander Hegarth, Joachim Wichmann
IMDB Puanı	6.2

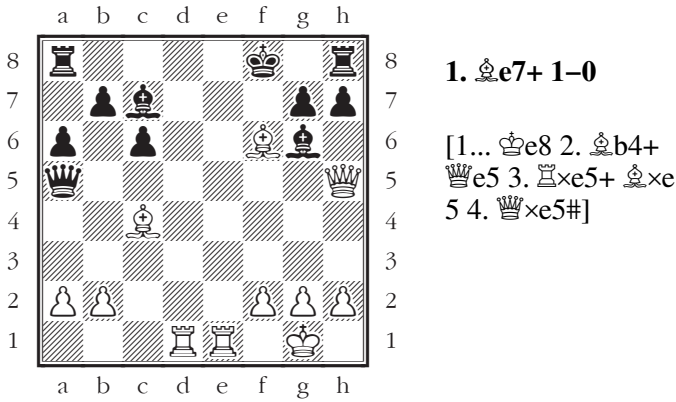
Perde, çekişmeli bir satranç maçının üstüne açılır. Beyaz saçlı erkek oyuncu beyaz taşlarla, saçları siyah olmasına karşın onların büyük çoğunluğunu kaybetmiş adam da siyah taşlarla oynamaktadır. Yanlarında duran küçük bir çocuk oyunu büyük bir dikkatle takip etmektedir. Beyazlarla oynayan adam hamlesini yapınca çocuk birden irkilir. Siyahlarla oynayan adam “Üç hamlede mat edeceğim!” demesine karşın Beyazlar oyunu sürdürür. Siyahın keyfi yerindedir: “Şah mat!” Oyunu kazanmanın verdiği keyifle piposunu tüttüren adam,

çocuğun yanlış hamle yapıldığında verdiği tepkiyi kaçırma-yacak kadar da dikkatlidir: “Thomas, dışın mı ağrıyor, yoksa matı sen de mi gördün?” Küçük Thomas, matı gördüğünü söyler. Thomas’ın babası olduğu anlaşılan beyaz saçlı adam, bu duruma inanmaz, çünkü Thomas daha satranç oynamayı bile bilmemektedir; yaptığı tek şey babası ve onun arkadaşı arasında oynanan oyunları izlemekten ibarettir. Oyunu kazanan adam, Thomas ile bir parti oynamak için ısrar eder. Böylece Thomas’ın annesi ve babası oğullarının bir satranç dâhisi olduğunu öğrenmiş olurlar.

Zamanla Thomas’ın başka bir şey düşünemeyecek kadar tutkuyla satranca bağlı olduğu anlaşılır. Arkadaşı Marie onun yerine ev ödevlerini yaparken Thomas kaleleri, piyonları düşle-mekte, hayalinde oyunlar oynamaktadır. Bir satranç takımı olsa elbette daha iyi olacaktır! Marie, Thomas’ın istediği satranç takımını alması için kumbarasını bile kıracaktır. İzleyici, kareler ilerledikçe Thomas’ın satranca olan tutkusunda rahatsız edici yanlar olduğunu hissetmeye başlar. Katıldığı turnuvada yenilen Thomas, centilmen rakibine saldıracak kadar kontrolünü kaybeder. Bu kriz o denli ağırdır ki doktoru Thomas’a satranç oynamayı yasaklar.

Aradan 20 yıl geçer, artık bir yetişkin olan Thomas’ı yetenekli bir bilgisayar programcısı olarak görürüz. Çocukluk arkadaşı Marie ile mutlu bir evlilik de yapmıştır. Thomas geçen bunca zamanda doktorların tavsiyesine uymuş ve satrançtan uzak durmuştur. Satrancın yaşamına yeniden girişi, patronunun bir satranç programı yapmasını istemesiyle başlar. Thomas gerçekten de zamanının en iyi satranç programını yapar. Bu programı denemek için olanak da hazır: Dönemin Dünya Satranç Şampiyonu Stefan Koruga bir televizyon programında bilgisayarla karşı karşıya gelir. Koruga kendi hamlesini yapmakta, Thomas’ın kontrol ettiği bilgisayar karşı

Diyagram 1

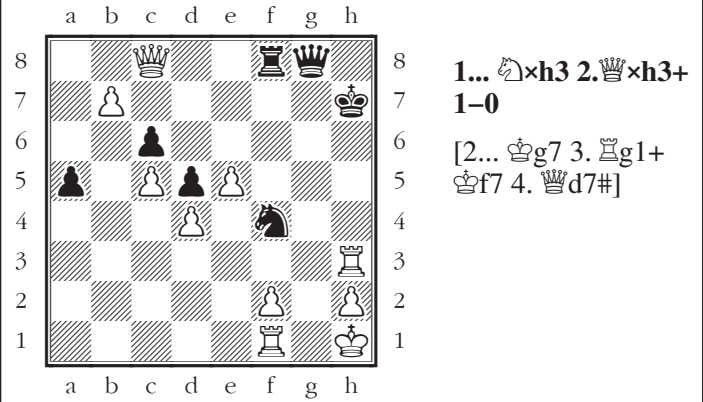

1. ♖e7+ 1-0

[1... ♜e8 2. ♖b4+
 ♜e5 3. ♜xe5+ ♜xe
 5 4. ♜xe5#]

Stefan Koruga - Thomas Rosemund (Bilgisayar)
 Beyaz hamlededir.

Diyagram 2

1... ♜xh3 2. ♜xh3+ 1-0

[2... ♜g7 3. ♜g1+
 ♜f7 4. ♜d7#]

Lindford - Thomas Rosemund
 Siyah hamlededir.

hamle ile yanıt vermekte, ama bu hamle de tahtada Koruga tarafından oynanmaktadır. Kendinden emin dünya şampiyonu 1.e4 e6 2.d4 d5 3.♘d2 a6 hamleleriyle başlayan oyunda bilgisayarı kolayca mağlup eder (Diyagram 1).

Koruga, kendisini kutlayan Thomas'ı inciten sözler söyleyecek kadar da küstah görünmektedir: "Kutlama bir zafer için yapılır, zafer de bir rakip varsa kazanılır, ortada bir rakibim yoktu!" Satrançta yenilginin olumsuz etkileri Thomas'ın üstünde yeniden etkisini gösterir. Kendisinin bilgisayardan daha iyi oynayabileceğine inanmaktadır. Bu inançla, işinden istifa edecek ve eşinin bütün karşı çıkışlarına rağmen satranca dönecektir. Thomas eski dünya satranç şampiyonlarından Lindford ile antrenmanlara başlar (Diyagram 2).

Thomas'ın dünya satranç şampiyonası finaline çıkması yalnızca üç yılını alır. Bir tiyatroda, kalabalık bir seyirci önünde tahtını halen korumakta olan Stefan Koruga'nın karşısına çıkar. Maçta Thomas'ın skor açısından geride olduğu anlaşılır: 3-5! Bir galibiyet daha alması Koruga'nın zaferini ilan etmesine yetecektir. Oldukça gergin olduğu görülen Thomas, masanın çok yüksek, satranç taşlarının çok küçük, salonun çok kalabalık olduğu gibi sayısız itirazda bulunur. Koruga ise rakibinin istediği bütün değişikliklerin yapılmasına izin verecek kadar kendinden emindir. Bu aşamada Thomas 1... ♜h2 hamlesini yaptıktan sonra maç ajurne edilir (Diyagram 3).

Koruga'nın zarftan çıkan gizli hamlesi geçmişte benzeri yaşanmış olan büyük bir gaftır ve Thomas bunu kolayca cezalandırır: Koruga ya vezirini kaybedecek ya da mat olacaktır

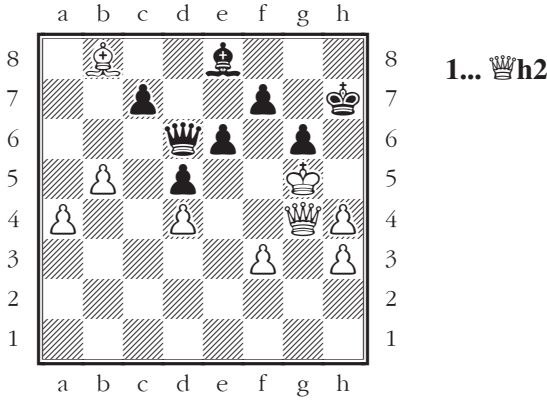

Dünya Satranç Şampiyonu Koruga (Ljuba Tadic), canlı yayında Thomas'ın bilgisayar programına karşı oynuyor.

Thomas (solda, Bruno Ganz), antrenörü Lindford (René Deltgen) ile çalışıyor.

Diyagram 3

Stefan Koruga – Thomas Rosemund
Siyah hamlededir.

(Diyagram 4 ve 5). Bundan sonra uzun süren bir beraberlikle biten oyunlar dizisi başlar. Bu dönemde Thomas rakibi Koruga'yı ziyaret edip onunla satranç ve hayat konusunda samimi bir konuşma da yapacaktır. Thomas yükselişini sürdürürken Koruga'nın zayıflık belirtileri gösterdiği gözlenir. Koruga bir kez daha vezirini kaybetme veya mat olma ikileminde kaldığı bir konuma düşer (Diyagram 6 ve 7).

Artık her iki oyuncu da eşit puandadır ve ilk oyunu kazanan dünya satranç şampiyonu unvanını alacaktır. Thomas galibiyete şartlanmış gibidir ve amacına ulaşan oyuncu kendisi olur (Diyagram 8).

Sonunda dünya satranç şampiyonluğu tahtına oturan Thomas, ilk başlarda oldukça mutlu görünür. Dünyanın çeşitli yerlerinde yapılan turnuvalara katılır. Ancak bu turnuva-

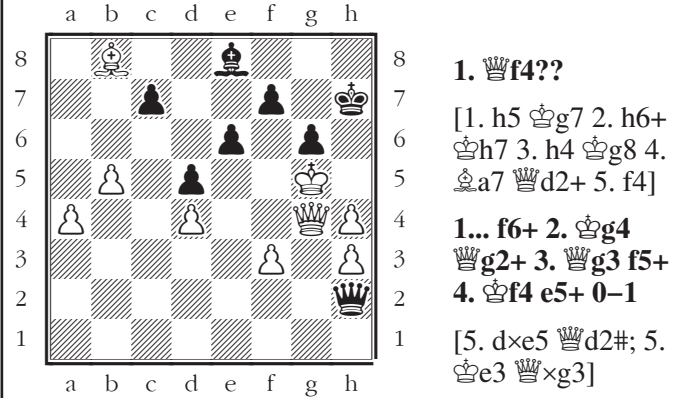

Thomas Rosemund (solda) ve Stefan Koruga arasındaki Dünya Şampiyonluğu maçı.

Thomas, sahilde çakıl taşları ve deniz kabuklarıyla ajurne olan pozisyonu (Diyagram 4) analiz ediyor.

Diyagram 4

1. Kf4??

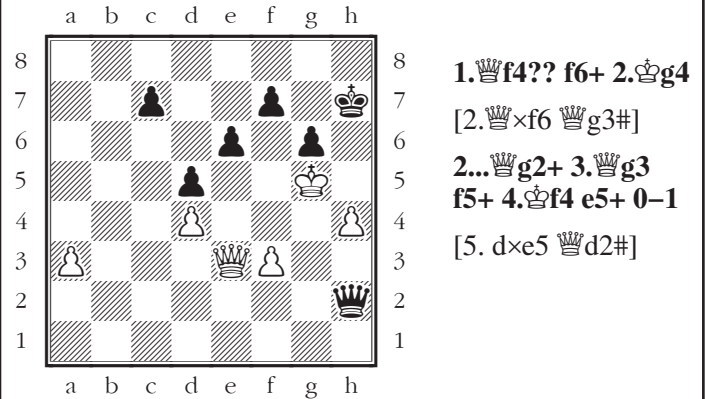
[1. h5 Kg7 2. h6+ Kh7 3. h4 Kg8 4. Ka7 Kd2+ 5. f4]

1... f6+ 2. g4
Kg2+ 3. Kg3 f5+
4. Kf4 e5+ 0-1

[5. dxe5 Kd2#; 5. Ke3 Kxg3]

Stefan Koruga – Thomas Rosemund
Siyah hamlededir.

Diyagram 5

1. Kf4?? f6+ 2. g4

[2. Kxf6 Kg3#]

2... Kg2+ 3. Kg3
f5+ 4. Kf4 e5+ 0-1

[5. dxe5 Kd2#]

Matochin – Kuzmin, SSCB 1970
Beyaz hamlededir.

Thomas, antrenörünün bile kendi aleyhine çalıştığına inanıyor.

lara eski rakibi Koruga'nın da katılıyor olmasından rahatsızlık duymakta, onunla maç yapmaktan kaçınmaktadır. Sanki her şeye rağmen Koruga'nın yeryüzünde kendisini yenebilecek güçteki tek oyuncu olduğunu hissetmektedir.

Formunun zirvesindeki Thomas üstünde en yıkıcı etkiyi ise 60 kişiye karşı oynadığı körleme simültane gösteri yapar. Thomas bu gösteride 54 oyunu kazanır, ikisinde berabere kalır ve yalnızca iki oyunu kaybeder. Gösteriden hemen sonra yatağa düşen Thomas, bundan sonra da giderek evine ve içine kapanır, ziyaretçi kabul etmez, herkesten kuşkulamaya başlar. Şüphelendiklerine, kendisini sürekli desteklemiş olan eşi ve antrenörü Lindford da dahildir. Lindford, Koruga'nın son zamanlarda Ruy Lopez Açılışı oynadığını, ona karşı bir hazırlık, örneğin Dragon oynayabileceğini söylese de Thomas

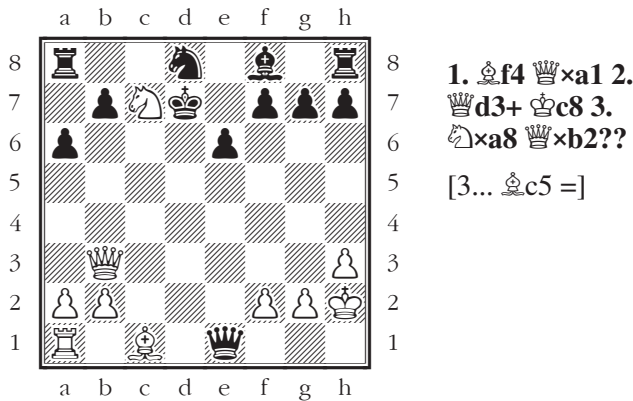

Rövanş maçında Koruga rakibini boş yere bekliyor.

bunlarla ilgilenmemektedir. Bir taraftan önündeki tahtada kendisine karşı oynarken Lindford'un Koruga için casusluk yaptığından ısrarlıdır. Böylece Lindford'u kaybeden Thomas, eşinin de yemeğine zehir kattığından kuşkulamaya başlar.

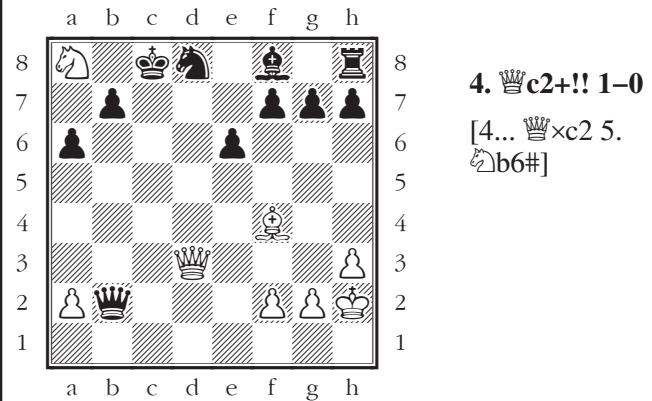
Artık dünya şampiyonluğu için unvan maçı zamanı da gelmiştir. Ancak Thomas çeşitli mazeretler öne sürerek maç yapılmasını sürekli engellemektedir. Sonunda FIDE unvan maçı için, yeri ve zamanı belirler. Koruga bu maçlara gelse de karşısında bir rakip bulamayacak, maçları izlemeye gelen seyirci topluluğu da büyük bir hayal kırıklığı yaşayacaktır. Koruga hamlesini yapıp saatini çalıştırarak bekleyecek, Thomas gelmeyecek, bayrak düşecek ve Koruga sürekli hükmen kazanacaktır. Bu tek taraflı maçların birinde, satranç saati bir saatli bomba olarak patlar. O sıra tesadüfen masadan uzak-

Diagram 6

Thomas Rosemund - Stefan Koruga
Beyaz hamlededir.

Diagram 7

Thomas Rosemund - Stefan Koruga
Beyaz hamlededir.

Thomas, koğuşunda kendi yaptığı satranç takımıyla kendine karşı oynuyor.

laşmış bulunan Koruga patlamadan yara almadan kurtulur. İzleyici ister istemez bu patlamada, turnuvanın yapıldığı salona gizlice gelen, Thomas'ın parmağı olduğundan kuşkulandır

Thomas bu sürecin sonunda kendini bir akıl hastanesinde bulur. Kâğıt karelerden oluşan bir satranç tahtası ve ahşap taşlarla kendi kendine oynarken satranca hala tutkuyla bağlı olduğu görülür. Burada perde inecek ve Thomas koğuşunda satranç takımıyla baş başa kalacaktır.

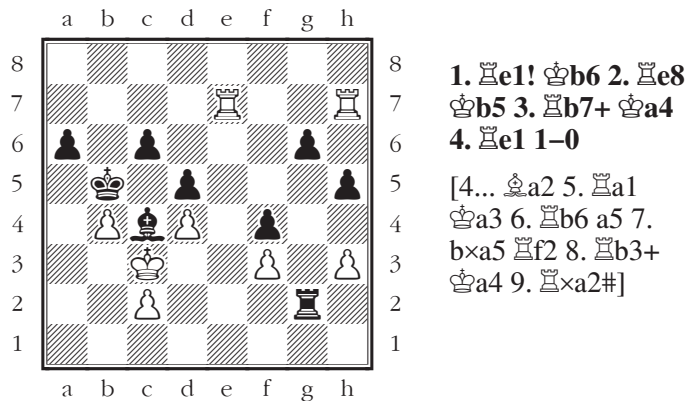
Siyah ve Beyaz Gece ve Gündüz Gibi, satrançsever izleyicinin kaçırmaması gereken bir film. Alman televizyonu

Filmin en ünlü oyuncusu Bruno Ganz, yenilmeye tahammülü olmayan, saplantılı satranç oyuncusu rolünü başarıyla canlandırıyor.

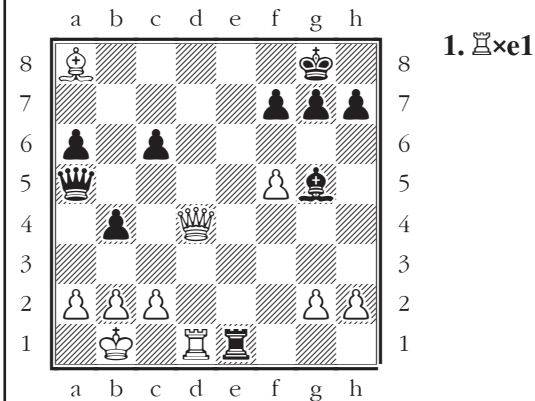
için mütevazı bir proje olarak yapılmış olmasına karşın yalnızca yönetmen ve başrol oyuncusunun isimleri bile filmin değerini arttırmaya yetiyor. Yönetmen Wolfgang Petersen, bu filmten hemen sonra, dünyanın gelmiş geçmiş en güzel filmlerinden biri olan 'Das Boot (1981)' filmini çekmiştir. Ülkemizde 'Mukaddes Vazife' adıyla gösterilen bu filmin gönlümde ayrı bir yeri olduğunu itiraf etmeliyim. Bu başarılı kariyeriyle Hollywood'un da dikkatini çeken Petersen, 'The Perfect Storm (2000)' ve 'Troy (2004)' gibi çok ünlü filmlere de imza atmıştır.

Diyagram 8

Thomas Rosemund - Stefan Koruga
Beyaz hamlededir.

Diyagram 9

Thomas Rosemund - Thomas Rosemund
Beyaz hamlededir.

Filmin başrol oyuncusu Bruno Ganz'ı satrançsever izleyici 'Vitus (2006)' filmindeki satrançta torununa sürekli kaybeden dede rolünden hatırlayacaktır. Usta oyuncu Ganz'ı çok daha genç yaşta yine satranç oynarken izlemek oldukça keyif verici.

Siyah ve Beyaz Gece ve Gündüz Gibi, satranç dünyasının gerçek kahramanlarının yaşam öykülerinden izler taşıyan bir film. Küçük Thomas'ın yalnızca izleyerek satranç oynamayı öğrenmesi Capablanca ve Morphy'nin, her şeyden gereksiz yere şikâyet ederek maça çıkmayı reddetmesi ve maça çıkmayarak unvanını başkasına devretmesi Fischer'in, sonunda akıl hastanesine düşmesi Steinitz'in yaşadıklarını anımsatır.

Siyah ve Beyaz Gece ve Gündüz Gibi, satranç konusunda yapılmış diğer filmlerle de ortak noktalara sahip. Filmin başında yenilgiyi kabullenemeyen küçük çocuğun rakibine saldırması, ardından büyük bir buhran geçirmesi ve doktoru tarafından satranç oynamasının yasaklanması hatta ileride bilgisayar programcısı olması 'Knight Moves (1992)' filminin konusuyla bire bir örtüşür. Bu sütunlarda 'Yüz Yüze' başlığıyla anlatılan bu filmin öncülünden büyük oranda esinlendiğini söylemek yanlış olmaz. Yine filmdeki, Doğu Bloğu'ndan olan yaşlı dünya şampiyonuna Batı Bloğu'ndan genç bir yeteneğin meydan okuması teması 'Dangerous Moves (1984)' filminde bire bir işlenmiştir. Satrançsever izleyici yine bu sütunlarda 'Tehlikeli Hamleler' başlığıyla anlatılan filmde aldığı tadı Siyah ve Beyaz Gece ve Gündüz Gibi'de de bulabilecektir.

Satranç dünyasındaki yaşanmışlıklardan esinlenmeler olmasının yanında, film satrancın geleceğinde gerçekleşecek bazı olayları da öngörmüş gibidir: Filmden yıllar sonra, Karpov ve Kasparov arasında yapılan ilk şampiyonluk maçında yaşlı oyuncunun zaferini ilan edeceği altıncı galibiyeti bir türlü alamaması ve giderek güçten düşmesi, maçların uzun süre beraberlikle sonuçlanması, buna karşın genç oyuncunun geride olmasına rağmen direnmesi ve sonunda art arda galibiyetler almaya başlaması filmi izlerken aklımıza geliveren benzerliklerdir. Bir bilgisayar programının dünya satranç şampiyonuna meydan okuması durumu da yıllar sonra Deep Blue ile Kasparov arasında gerçekleşmiştir.

Siyah ve Beyaz Gece ve Gündüz Gibi, satrançsever izleyicinin ilgisini çekecek güzellikte diyagramlar da sunan bir film. Buna karşın yönetmenin filmin pek çok yerinde kamerayı tahtadan çok oyuncuya odakladığı ve oluşan konumlar açısından izleyiciyi merakta bıraktığını da belirtelim. Filmin hemen başında, Küçük Thomas'ın üç hamlede matı gördüğü konumun gösterilmemesi satrançsever izleyicide hayal

kırıklığı yaratmaktadır. Görmezden gelinebilecek bu küçük kusurlarının yanında filmin satranç konusunda daha büyük hataları olduğunu da belirtelim. Filmin bir sahnesinde, bir siyah filin bulunması gereken e8 karesi boş olarak görünür (Diyagram 3). Lindford'un, unvan maçı konusunda Thomas'ı ikna etmek için evine geldiği sahnede, Beyazın büyük rok yapmış olduğu görünürken, ilerleyen sahnede tahtada Beyazın henüz rok yapmadığı bir konum dizilidir (Diyagram 9). Filmin yazılarından bir satranç danışmanı olup olmadığı anlaşılamasa da satranç konumlarının usta bir el tarafından düzenlendiği hissediliyor. Filmde oluşan konumlardan en az birinin daha önce oynanan bir oyundan esinlendiği anlaşıyor (Diyagram 4 ve 5). Tim Krabbé'ye göre, Matochin ile Kuzmin arasında oynanan bir oyunda yapıldığı gibi, Koruga da 1. ♔f4?? hatasını yaparak oyunu kaybediyor. Sözü edilen oyunu veritabanında bulamasam da bütün bunlar, filmin, gündemi yakından izleyen bir satranç danışmanı olduğu izlenimini veriyor.

Sizlere aktaramadığım başka bir nokta kalıp kalmadığını kontrol etmek için oturup filmi başından sonuna bir kez daha izliyorum. Film bitiyor, perde iniyor ama Thomas'ı orada bir başına bırakmaya içim elvermiyor. Orada, Thomas'ın koğuşunda kalıyorum. Satranç oynama ve kazanma tutkusu ne kadar da güçlü! Beni görür görmez bir rakip bulmanın mutluluğuyla oturduğu pencere pervazından iniyor, gelip elimi sıkıyor, bir oyun kaybettiği için kemirdiği parmağının çocukluğundan beri kanamakta olduğunu o zaman fark ediyorum. Yarasını sarmama izin veriyor ve hemen benimle bir oyun oynamak istiyor. Siyah renkteki yer döşemesinin üstüne beyaz kâğıtları koyarak oluşturduğu satranç tahtası ve ahşaptan kendi eliyle oyarak yaptığı taşları ile dünyanın en özgün satranç takımına sahip olmanın mutluluğunu yaşıyoruz. Onun piyonları kalelerden, atlardan, fillerden hatta vezirden ve şahtan bile daha büyük ama olsun. Beni sürekli yenmesine ses çıkarmıyorum. Zaten onu zorlayacak kadar kuvvetli bir oyuncu da değilim. Hem onun ataklarını ve oynama arzusunu görmek kazanmaktan daha büyük mutluluk veriyor. Beni yıllarca yeniyor, sonunda bir gün, gözünde parlayan o vahşi ışık duruluyor. Artık kaybetmekten korkmuyor ve bir oyun kazanmama izin veriyor!

Kaynaklar

1. <http://www.imdb.com/title/tt0078211/> (Erişim tarihi: 17.03.2013)
2. Chess in the Movies, Bob Basalla, Thinkers' Press Wonderworks, 2005.